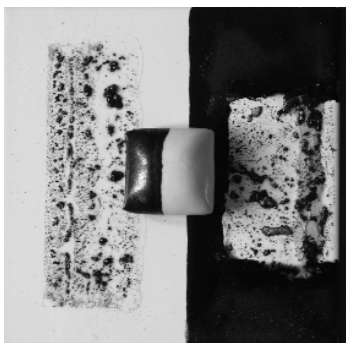

ANTAL RÓBERT-ISTVÁN

A LEGHÍRESEBB SZÉKELY KOMMUNISTA, LUKA LÁSZLÓ (1898–1963) ÉLETE

Ő volt Gheorghiu mellett a Párt legfontosabb személyisége. Valami rettenetes tört románsággal beszélte a nemzet nyelvét. Amolyan Niagara-be-szédeket szokott mondani, négy-öt, akár hat órát is képes volt megszakítás nélkül dumálni. Összevissza fecsegett, és mint a vadállat, ordibált.

A Kommunisták Romániai Pártja/Román Kommunista Párt/Román Munkáspárt¹ soraiban legmagasabb pozíciót elért magyar tag – a párt Titkárságának egyik tagja, majd pénzügyminiszter –, a székely származású Luka László (Vasile Luca) a hivatásos forradalmár tipikus élettörténetét mondhatja magáénak. Luka 1898. június 8-án a Háromszék megyei Szentkatalnán született. Apja kovácsmester volt, anyai nagyapja kovácsműhellyel és jelentős földterülettel is rendelkezett ugyanott. „Anyám nem kapott semmi földet hozományba, ezért nagy szegénységben nőttünk fel” – írta önéletírásában.² Nélkülözésük miatt³ az 1900-as évek elején anyja, Luka Amália a nagyszebeni Theresianum árvaházba és intézetbe adta be, ahol vallásos és katonai szigoron alapuló nevelésben részesült. Életelbeszélése szerint az árvaházi körülményeket nehezen viselte, ezért a fiatal Lukát az árvaházban sokat verték és éhezettették.⁴ Még az első világháború kitörése előtt egy helyi lakatoshoz került inasnak, ahol szintén rosszul ment sora, végül 1914-ben lakatos szakmunkás lett.

Az iskola elemi osztályait ugyancsak Nagyszebenben a Theresianumban végezte, közepes tanulónak számított. „Habár nem tanultam jól, rengeteget olvastam, és így általános műveltségem nőtt” – nyilatkozta 1952-ben.⁵ 1915-ben még nagykorúsága előtt, 17 évesen a Magyar Állami Vasutak (MÁV) brassói javítóműhelyébe került munkásnak. Habár nem volt még nagykorú, mégis besorozták, katona lett az Osztrák–Ma-

gyar Monarchia hadseregében, és 1917 decemberében a frontra került.⁶ A világháborúban több fronton teljesített szolgálatot, majd kivette részét az 1918–19-es eseményekből is.

Önéletírása szerint miután 1918 októberében dezertált a közös hadseregből, rövid ideig Budapestre került, de onnan hamar elutazott, az időközben a háromszéki Lemhénybe költözött anyjához. Budapestről hazatérve az ottani magyar nemzetőrség kötelékeihez csatlakozott. „1915 októbere és 1918 októbere között a hadseregben szolgáltam. Fiatal lévén, magamban egy adag nacionalizmussal és kispolgári attitűddel, a kalandtól és a jó fizetéstől vonzva beléptem a nemzetőrségbe” – nyilatkozta 1952-ben.⁷ Vallomása szerint a lemhényi nemzetőrségben a hazatért katonák leszerelésében, valamint a „leszerelt katonák elégedetlensége miatt esetleges erőszakos cselekmények megelőzésében” vett részt.⁸

Valamikor az 1918-as ősz/tél folyamán toborzótisztek látogatták végig a háromszéki vidéket, aminek hatására Luka körülbelül nyolcvan fiatallal Kolozsvárra ment, és ott önkéntesek lettek a Székely Hadosztályban.⁹ Luka 1952-es kihallgatása során felidézte, hogy akkor még nem ismerte a Székely Hadosztály célját, vagyis „Erdély megvédését a román csapatoktól”. Önéletírásában továbbá akkori identitásának alapelemeit is felsorolta: így olyan, a kommunista önkritika gyakorlatában megszokott frázisokat ismételt mint, hogy „nem ismerte a munkásmozgalmat”, mivel Szebenben az árvaházban nacionalista és egyházi közegben nőtt fel, „nem rendelkezett osztálytudattal”, az inaséveit pedig egy kispolgári mesternél töltötte. Saját vallomása alapján: „Habár a mesterem által kizsákmányolt munkás voltam, mégis kispolgári nacionalista lettem.”¹⁰ Feladata Csucsán a lakosság lefegyverzése volt, Szatmárnémetiben és Nagykállóban őrszolgálatot teljesített, 1919 februárjában aztán a máramarosi frontvonalra került. A magyarországi Tanácsköztársaság 1919. március 21-i kikiáltását követően a Máramarosból visszavonuló Székely Hadosztály kötelékeiben találjuk, és saját szavai alapján ott részt vett „a Székely Hadosztály ellenforradalmi tevékenységében” is. Például azt állította, hogy a beregszászi helyi tanácsot a székely hadosztály egységei géppuskafedezet mellett felszámolták, és parancsba volt adva, hogy ha a vörös őrség ellenáll, akkor arra akár lőhetnek volna. A Székely Hadosztály fegyverletétele után Luka is román fogságba esett, ahonnan a brassói fogolytáborba szállították – onnan később szülőfalujába szökött. 1919 őszén pedig már a brassói román állami vasutak (CFR) javítóműhelyébe került, csatlakozott a Barcasági Szocialista Párthoz és a vasasszakszervezethez, itt került kapcsolatba Imre Aladár ismert kommunista szervezővel is (aki egyik mentorának is számított). 1920 és 1924 között különböző Brassó környéki üzemekben dolgozott. 1920-ban részt vett az októberi általános sztrájkban is.¹¹ Ezzel párhuzamosan 1922-ben a Kommunisták Romániai Pártja (KRP) létrehozását követően az ottani szocialista pártszervezetet sikeresen átállította a kommunisták oldalára, sőt 1923-tól a KRP brassói párttitkára is lett. Luka egy másik, 1953-as kihallgatása során azt állította, hogy 1924-ben besorozták a román hadseregbe, ám onnan elszökött. Nyilatkozata szerint azért, mert „nemzeti büszkeségtől indítva és kispolgári értékei” miatt hagyta ott a román katonaságot, ő, aki négy évet szolgált a Monarchia hadseregében, és altiszt is volt abban. „Nem akartam a románoknál katona lenni”, tette hozzá.¹²

A KRP 1924-es betiltását és törvényen kívül helyezését követően Luka is illegálisba kényszerült.¹³ Mindezzel párhuzamosan már nemcsak brassói helyi titkár volt, hanem megbízták több helyi pártszervezetet (Brassó, Nagyszeben, a

Küküllő mente és a Zsil-völgyi bányavidékek) is átfogó tartományi pártstruktúra megszervezésével. 1924 decemberében a *Le a gazdasági és nemzeti szolgálat! című röpirat* szórása közben tetten érték és őrizetbe vették, ám röviddel később a per megindításáig szabadlábra helyezték. 1925-ben ismét őrizetbe vették, viszont az ellene zajló igazságszolgáltatási eljárás ítélethirdetése előtt több társával egyetemben megszökött. Kalandos úton először egészen Szatmárnémetiig jutott, majd pár nappal később onnan visszafordulva Háromszékre ment, ahol Zágón településen rokonai vidéki házában húzta meg magát. Az ellene zajló eljárás során államellenes bűncselekmények miatt távollétében 10 évre ítélték. Végül 1925 nyarán háromszéki rokonainál bukkantak nyomára, és 1925 szeptemberében börtönbe került, ahonnan 1928-ban szabadult.¹⁴

Pártkarrierje ezt követően felfelé ívelt. Luka László akkor került az KRP felső vezetésébe, amikor éppen zajlott a romániai kommunista párt sztálinizálása. 1928-ban a szovjetunióbeli Harkovban tartották a KRP IV. kongresszusát, amely legfőképp arról híresült el, hogy a Komintern teljes mértékben figyelmen kívül hagyta a korábbi pártvezetés struktúráját, leszámolt a párt „lenini gárdájával” (Köblös Elek főtitkárral, David Fabian és Rovány Jenő PB-tagokkal), és főtitkárnak egy Komintern-funkcionáriust, az ukrán Vitali Holostenkót nevezte ki. Ugyanakkor ezt az időszakot generációváltás is jellemezte, „a teljes vezetést lecserélték és fiatalabb, szolgálatra készebb militánsokkal töltötték fel, akik szó nélkül gyakorlatba ültették a Komintern (vagyis Sztálin) által Romániát illető határozatokat”.¹⁵ Luka László ekkor az országban működő Politbüro tagja lett.¹⁶ A harkovi KRP kongresszuson Luka a brassói pártszervezet nevében szólalt fel. Kongresszusi beszédében megemlítette a nemzeti kérdést is. „A kérdés tehát az, hogy hogyan tudjuk egyesíteni ezt a három nemzetiséget” – utalva a mozgalomban dolgozó románok, magyarokra és németekre.¹⁷ 1929-ben egyik szervezője volt a Zsil-völgyi bányászok sztrájkjának.¹⁸ A harmincas évek elején a KRP-ben való felfelé íveléssel párhuzamosan szakszervezeti vonalon is dolgozott, ő lett ugyanis az Egységes Szakszervezetek főtitkára is.¹⁹

Életében ezt követően egy nagyobb törés következett be, ugyanis 1933-ban a kommunista mitológiában jelentős szerepet játszó griviťai CFR-javítóműhelyben lezajlott sztrájkjal összefüggésben távollétében őt is 20 év kényszermunkára ítélték. Ugyanebben az időszakban a fővárosban zajló egyéb nyomozások során Luka Lászlónak is nyomára bukkantak, letartóztatták és 1939-ig különböző román börtönökben ült.²⁰ Szabadulását követően megpróbált illegálisan átszökni a Szovjetunióba, ám a határon felismerték, ismét letartóztatták, és a bukovinai Csernovic börtönébe zárták.²¹ Az 1940. június 26-i szovjet ultimátumot követően a Vörös Hadsereg későbbi bevonulása Csernovicba Lukát a városi börtönben érte, ahonnan a szovjetek szabadították ki.²²

Luka a második világháború alatt a Szovjetunióban tartózkodott, megkapta a szovjet állampolgárságot, tagja lett az ukrainai legfelsőbb szovjetnek is. A német támadást követően őrnagyi rangban a szovjet hadsereghez került, ezzel párhuzamosan Komintern-funkcionárius is volt. 1941-től Ana Paukerrel együtt a Moszkvai Rádió romániai műsorát szerkesztette.²³ Első felesége halálát követően 1943 februárjában Moszkvában megismert egy román anyanyelvű és kultúrájú zsidó nőt (Elisabeta Birman), akit nemsokára feleségül is vett.²⁴

1944 őszén a Vörös Hadsereggel tért haza Romániába. Egyik tagja lett a párt ideiglenes vezetésének, Ana Paukerrel együtt az ún. moszkovita frakciót alkották az RKP-n belül (később ide csatlakozott a belügyminiszter, Teohari Georgescu is).²⁵

A második világháborút követően Luka László pártkarrierje elért a csúcstra. Az 1945. októberi RKP-pártkonferencián az RKP központi bizottsági (KB) és politikai bizottsági (PB) tagsága mellett a négy főből álló Titkárság egyik tagja lett.²⁶ Luka, mint az RKP egyik titkárhelyettese a párt politikájában számos területért felelt: így a párt pénzügyi és pártkoalíciós politikája mellett – nyilvánvalóan kisebbségi származása következtében is – a párt nemzetiségi politikája is az alárendeltségébe tartozott.²⁷ Luka László habitusa a visszaemlékezések szerint erőszakos, harsány volt: „...a Luka Laci ősrégi székely elvtárs volt” – írták róla. „Ő volt Gheorghiu mellett a Párt legfontosabb személyisége. Valami rettenetes tört románsággal beszélt a nemzet nyelvét. Amolyan Niagara-beszédeket szokott mondani, négy-öt, akár hat órát is képes volt megszakítás nélkül dumálni. Összevissza fecsegett, és mint a vadállat, ordibált. Félelmetes volt a beszédeit csak hallgatni is. Rettenetesen goromba és erőszakos volt, egy vérengző vadkan...”²⁸

Luka 1944 őszén a két világháború közötti MADOSZ-ból kinőtt, immár szélesebb, népfrontos alakot öltött Magyar Népi Szövetség (a továbbiakban: MNSZ) irányvonalát is megpróbálta befolyásolni.²⁹ 1944 novemberében az észak-erdélyi kommunista pártszervezetek számára a nemzetiségi kérdésben követendő irányvonalat Luka Lászlónak az RKP napilapjában, a *Scânteia*-ban megjelent cikke jelentette.³⁰ Ebben Luka összefoglalta nézeteit: Észak-Erdély jelenlegi helyzete – vagyis, hogy sem Romániához, sem Magyarországhoz nem tartozik – a bukaresti katonai kormány (illetve az azt támogató történelmi pártok) hibájából következett be.³¹ A szovjetek végül is azért utasították ki 1944 novemberében Észak-Erdélyből a román közigazgatást, mert az ahelyett, hogy tiszteletben tartotta volna a nemzetiségi jogokat, az észak-erdélyi területen hódítóként, gyarmatosítóként viselkedett, lényegét tekintve pedig „reakciós és fasiszta” közigazgatás volt.³² Ezzel kapcsolatban a Román Kommunista Párt körül létrehozott Országos Demokrata Arcvonal (a továbbiakban: ODA) 1945. január 29-én nyilvánosságra hozott kormányprogramjának negyedik pontja fogalmaz meg a nemzeti kisebbségekre vonatkozó előírásokat: demokratikus és testvéri politika kialakítása az „együttlakó nemzetiségek” között, amely hozzájárul Észak-Erdélynek a román állam kereteibe való integrálásához is.³³

Miután Petru Grozát 1945. március 6-án kormányfővé nevezték ki, ezt követően Észak-Erdély ismét román fennhatóság alá került. Luka László az RKP fő nemzetiségi politikusaként 1945 májusában részt vett az MNSZ első kongresszusán is. Diskurzusát a Szovjetunió érdekeinek védelme, valamint az az axióma határozta meg, hogy mind a román, mind az erdélyi magyar társadalmon belül le kell számolni a belső ellenséggel, a „fasiszta ügynökökkel”, akiknek érdeke – Luka szerint – a két nép ismételt összeugrasztása lett volna. Ebből a szempontból Luka egyértelműen az RKP aktuális irányvonalát képviselte, amely a békeszerződés aláírása előtt az erdélyi magyarság számára bizonyos nyelvi jogok felajánlásáért cserébe teljes lojalitást, valamint a „bukaresti vonal” elfogadását és a belső tisztogatást követelte meg. „Romániában nincs nemzeti kisebbség. Romániában békében élő nemzetiségek vannak” – jelentette ki a kongresszuson.³⁴ A továbbiakban ugyanakkor önmérsékletre is intette az erdélyi magyarságot: szerinte az erdélyi magyarság minden jogegyenlőségi vívmányát csak akkor tudja megőrizni, (esetleg kiszélesíteni), ha leszámolt saját belső ellenségével és kikerülte a sovinizmus csapdáját. A zászlóhasználatról szólva például kijelentette: „[...] ha azt a megengedett magyar zászlót nem azért tűzzük ki, hogy provo-

káljuk vele a magyar tömegeket, hanem azért, hogy együtt hordozva a román zászlóval, kimélyítsük testvériségünket!”³⁵

Ugyanakkor 1945-re az RKP is metamorfózison esett át. A két világháború közötti „teljes nemzeti szabadságjogok, akár a területi elszakadásig” doktrínától a román kommunista párt a román nemzeti érdek védőjének tüntette fel magát.³⁶ Így az RKP 1945 decemberére – az 1918. december 1-jei ünnepek évfordulójára – megjelentette a nemzetiségi kérdést taglaló határozatát. Ebben a párt üdvözölte a „fasiszta határok” és a második bécsi döntés rendelkezéseinek eltörlését, és a határkiigazítást mint megoldási javaslatot elvetették. Végül is az RKP nemzetiségi határozata annyiban nyújtott újat, hogy a román államhoz való lojalitásért cserébe felajánlotta a magyar közösségnek azok nyelvi, emberi és kulturális jogainak biztosítását. Ugyanezt az álláspontot az MNSZ az 1945-ös marosvásárhelyi Százas Intézőbizottság ülésén is megfogalmazta.³⁷ Ezen nézetekkel Luka László teljes mértékben egyetértett, sőt valószínűleg az ő közreműködésével fogalmazták meg azokat.

1946. május 17-én Luka László is részt vett azon a pártvezetői találkozón, amelyet Gheorghe Gheorghiu-Dej RKP főtitkár az MNSZ vezetőivel (Kurkó Gyárfás és társai) a magyar szervezet belső válsága miatt hívott össze. Erre azért került sor, mert az MNSZ-ben az 1947-es párizsi békeszerződés aláírása előtt elégedetlenség ütötte fel a fejét, a szervezetben a bomlás jelei mutatkoztak. Luka ezen az értekezleten támogatta az RKP pártvezetésének azt a kezdeményezését, amely fel kívánta venni a harcot a „revizionista”, „autonomista” tendenciákkal, sőt a magyar nemzetiségű romániai kommunisták és a magyarországi kommunisták közötti kapcsolatot is akadályozni kívánta.³⁸ A határkérdéssel kapcsolatban Luka László egyértelműen a trianoni határok helyreállítása és Észak-Erdélynek Romániához való tartozása mellett tette le a voksát. Ezzel szemben az 1952-ben letartóztatott, majd kihallgatott Demeter János jogász, korábbi kolozsvári alpolgármester egyik kihallgatása során úgy nyilatkozott, hogy „egy ízben Balogh Edgártól hallottam, hogy Luka azt mondta a párizsi békeszerződésről, hogy Észak-Erdély Romániához visszacsatolása nem éppen a legmértányosabb megoldás volt.”³⁹ Viszont ismerve a határkérdésben Luka álláspontját megállapítható, hogy ez valószínűleg Demeternek csak a kihallgató tiszték előtti védekezési mechanizmusa lehetett.

A román–magyar határ ügyében vallott álláspontja ellenére Luka a sajtóban minduntalan szövirágokkal tűzdelt nyilatkozatokat adott a román–magyar közös sorsról. Itt arról beszélt, hogy a határváltoztatás csak a vizályt ültette volna el, a revízió nem oldotta volna meg a nemzetiségi kérdést. Nézete szerint „Erdély nem lesz többé a vizály tárgya, hanem összekötő híd a béke és haladás útjára lépett két nép között”. A Luka által használt irodalmi kép szerint a román és a magyar reakció egy képzeletbeli olló egy-egy szára, amely nem egymást, hanem a közte levő posztót – vagyis az erdélyi dolgozó népet – vágja.⁴⁰

Összhangban a magyar érdekek (román) kommunista pártérdek alá rendelkezésével, 1947-ben megjelent a romániai nyilvánosságban az a cikk, amelyben Luka László az MNSZ által addig követett népfrempolitikát támadta meg. Ominózus cikkében az RKP magyar főtitkárhelyettese körülbelül a következőket állította: a romániai magyarság annak ellenére járult hozzá a román demokrácia megerősítéséhez, hogy a „magyarkodó”, a reakciós erők megpróbálták éket verni a romániai magyarság és a román demokratikus – értsd: kommunista – erők közé. Luka szerint az MNSZ-ben új ellenség (itt beemelte az éppen aktuális nemzet-

közi kontextust is: Magyarországon a kormányzó Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt [FKGP] leleplezése, kormányból való kiszorítása, árulók beburakodása a népfrontba, szovjetellenes hangok felbukkanása, angolszász irányvonal a koalícióban stb.) bukkant fel. Fő mondanivalója az volt, hogy olyan nyilatkozatok, amelyek „általános magyar érdekről” beszélnek, azok a jelenlegi fejlődés kontextusában népellenesek, mivel nincs olyan, hogy csak magyar érdek („közös elvi alapot nélkülöző, minden törés nélküli romániai egységről szaval. Nincsen általában vett »magyar érdek«, nem lehet minden letartóztatott magyar banditában csak a »magyart« meglátni, és a banditát észre sem venni. Nem lehet az elvtelen »magyar egység« szomorú jelszavával a romániai magyar közéletet ismét a kiszipolyozó földesurak, bankárok és falu uzsorásai szolgálatába állítani.”) Vagyis Luka megközelítése osztály- és pártalapú volt: nézetében csak kizsákmányolók és kizsákmányoltak konfliktusa létezik, amely az RKP és a Szovjetunió aktuális biztonságpolitikai törekvéseit követi.

A továbbiak során arra következtetett, hogy nem lehet népi, nem nevezheti magát népinek az a szervezet, amely ebből kifolyólag nem harcol a soraiban megbújó ellenséggel, az ún. reakcióval szemben. Szerinte az erdélyi magyarság választás előtt állt: vagy a jogegyenlősítés, a román demokrácia, a Szovjetunió útján halad előre, vagy pedig visszatér a reakció, a fajgyűlölet korszakába. Erre az abszolút, egymást kizáró opciókra Luka evidens választ is adott, amelyet saját helyzetéből általánosított az egész romániai magyarságra: szerinte a dolgozó rétegek a „demokrácia útját” választják. „A romániai magyarságot a román nép politikai, gazdasági és kulturális életétől és demokratikus harcaitól elszigetelő politikai kísérletezés végzetes veszedelembé döntheti” – vagyis az olyan esetek, mint a Román Szociáldemokrata Párt (RSZDP) kezdeményezése az 1946-os nemzetgyűlési választásra való önálló magyar lista állítására vagy a magyar szövetkezetek fenntartásának kívánalma, sőt maga az MNSZ léte felett is elmúlhat az idő.⁴¹

Luka László magyar származása természetesen a magyar kormány előtt is ismert volt. 1947-ben Gyöngyössy István bukaresti ügyvivő is úgy foglalta össze véleményét a román kormánytagokról, hogy szerinte „egyáltalán nem számít az, hogy Groza kormányfő félmagyar,⁴² a pénzügyminiszter [vagyis Luka László – A. R.-I.] meg teljesen az, [...] mi úgy tekintünk ezekre a »honfitársainkra«, miniszterekre vagy képviselőkre mint árulókra.”⁴³

Egy évvel később, 1948-ban az MNSZ kolozsvári kongresszusán Luka elismertelte 1947-es „elvtelen magyar egység” vádját. Ekkor is felhívta a figyelmet arra, hogy „pártunk már akkor leszögezte, hogy a Magyar Népi Szövetség nem védelmezi az »egyetemes egységes« magyarságot. Egyszerűen azért, mert ilyen nincs. Nem is lehet. A magyarság ugyanis osztályokra oszlik.”⁴⁴ Mint látható, Luka érvelése ekkor is az RMP pártvonalának teljes keresztülerőltetésére és a partikuláris magyar érdekek tagadására korlátozódott. Továbbá sokatmondó Luka szempontjából az a tény is, hogy az MNSZ kongresszus berekesztését követően a kolozsvári nagygyűlésen Groza magyarul, míg Luka román nyelven mondott beszédet.⁴⁵ A *Világosság* 1949. február 6-i megfoglalmasában – a népi szövetség végül „transzmissziós szíj [lett – A. R.- I.] a Román Munkáspárt és a párton kívüli magyar dolgozó tömegek között.”⁴⁶

A kongresszus tevékenységével párhuzamosan jelent meg a sajtóban a Román Munkáspárt Központi Vezetősége Politikai Irodájának (lefordítva: RMP PB) határozata a nemzetiségi kérdésben. A határozat bár tartalmazott előremutató elemeket, mégis megrekedt az egyszerű anyanyelvhasználatnál, kollektív joga-

kat nem biztosított.⁴⁷ A határozatról való véleményét Széll Jenő követ külügyi jelentésben Rajk László külügyminiszterrel is megosztotta. Mint írta „a párton belül is érvényesültek a nacionalista románosító törekvések... A határozat nagy távlatokat nem nyit, nem mutatja meg az utat az anyanyelvi és kulturális autonómián túl a közigazgatási és gazdasági autonómia felé.”⁴⁸

Lukánál a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) pártvezetősége és az RMP-vezetők 1949-es februári találkozója során is a pártvonal és a román nemzeti érdek melletti elköteleződése jelent meg. Luka ekkor a román határok hermetikus lezárását úgy indokolta, hogy „a Szovjetunió is kéri tőlünk ezt az éberséget”, „egy légy sem repülhet át a határon”, amikor „az osztályharc fokozódik”. Nem lehet a magyaroknak csak úgy összevissza mászkálni – tette hozzá. Szerinte az nem nemzeti kérdés, ha nem hagyják a „sovén elemek tömegeinek szabad ide-oda sétifikálását” nem engedhetik meg a belügyeikbe való beavatkozást.⁴⁹

De Luka nemcsak a romániai magyar nemzetiség, hanem az országban élő összes nemzetiség kérdésében érvényesítette a Román Munkáspárt vonalát. Így az RMP PB 1948. október 26-i ülésén, ahol a zsidókérdést tárgyalták, Luka egyértelmű, a pártvonalal megegyező álláspontot képviselt. Nézete szerint a nemzetiségi problémát általánosságban nem lehet külön kezelni az osztályharc ügyétől, és egyértelműen mint „osztálykérdést kell tárgyalni”.⁵⁰

Kijelenthetjük, hogy az RMP és a nemzetiségi szervezet kérdésében Luka az RMP-nek való maximális alárendelődés, a partikuláris magyar érdekek tagadása, valamint a jogegyenlőség – mint az osztályharc eszköze – kivívásának másodlagosságát hangoztatta. Ezt alátámasztja Rákosi Mátyás véleménye is, aki visszaemlékezéseiben így írt a székely származású főtítkárhelyettesről: „Kétségkívül nyers ember volt Luka, s beleesett sok romániai magyar kommunistának abba a hibájába, hogy katolikusabb volt a pápánál, pontosabban magyarkérdésekben románabb volt a románoknál.”⁵¹

Luka László karrierje ugyanakkor 1952-ben újabb törésponthoz érkezett. A párton belüli hatalmi harc során Gheorghe Gheorghiu-Dej főtítkárrá leszámolt vele, majd rövidesen letartóztatták, kihallgatásoknak vetették alá, perbe fogták, és el is ítélték. Az ügy valamikor 1951 végén kezdődött, amikor Luka nem értett egyet az országban tartózkodó szovjet tanácsadók pénzügyi reformot illető nézeteivel. Gheorghiu-Dej ezt kihasználva először a Luka vezette pénzügyminisztériumban kezdett tisztogatásba,⁵² hogy aztán 1952 márciusában egy RMP KB-ülésen Lukát először nyilvánosan megbírálják, majd 1952 májusában egy KB-ülésen meg is fosszák párt- és állami funkcióitól. Az 1952. február vége és májusa közötti időszakban az ún. moszkovita frakció tagjait⁵³ az RMP KB és PB ülésein rendre bírálat érte, amelyek végül fentnevezettek párt- és állami funkcióiból való felmentésével, sőt vizsgálati fogság alá rendelésével csúcsosodtak. A koncepciósan felépített igazságszolgáltatási eljárás során Lukát „jobboldali elhajlással”, kapitalizmuspártisággal, kulákbarátsággal és a pénzreform „szándékos szabotálásával” vádolták meg. Az eljárás jellegzetessége volt, hogy Luka addigi előéletéből a legtöbb elem bűnként merült fel: így a Székely Hadosztályban való részvételhez a magyar nacionalizmus konstruált vádat csatolták, a két világháború közötti időszakra vonatkozóan a kommunisták legfőbb bűnét rótták fel, vagyis azt, hogy letartóztatását követően a két világháború közötti politikai rendőrség, a Siguranța besúgója lett volna.

Luka 1952-es eltávolításáról a bukaresti magyar követség tisztviselője, Pataki László követ is beszámolt. A követi jelentés Luka nemzetiségi hovatarozásától

függetlenül ismertette az eseményeket, Lukát „a párt vonaláról elhajló jobboldali opportunistának” titulálta.⁵⁴ Pataki követ ugyanakkor arról tájékoztatta a Külügyminisztériumot, hogy a bukaresti követség érdemi jelentéseket már csak azért sem tud küldeni, mert „működésünket meghatározza a román szervek által hozott és gyakorolt éberségi intézkedések *tiszteletben tartása*, valamint azon mindenek felett álló szempont, hogy *elmélyítsük* a román és a magyar dolgozó nép *barátságát* (kiemelések eredetiben – A. R.-I)”⁵⁵

Luka ügyét a magyar pártvezetőnek készített összefoglaló jelentés rendkívül tisztán látta, ezért érdemes hosszabban idézni: „Teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy a KV Gheorghiu Dej elvtárs után három legbefolyásosabb tagja,⁵⁶ nemcsak politikai, hanem személyi alapon is szembekerült Dej elvtárssal. A harc a KV-n belül éveken keresztül dúlt, és rengeteg erőt emésztett fel, amelyet normális viszonyok között a soron lévő feladatok jobb megoldására lehetett volna fordítani. Luca megérdemelt lefűrészelésével, Anna Pauker és Georgescu tekintélyének súlyos megtépázásával megoldást nyert a párt vezetőjének kérdése is. G. Dej elvtárs most már nem az első az egyenlők között, hanem vitathatatlanul a párt vezére, egyben az államhatalom vezetője is. Új erők bevonásával egyidejűleg a KV vezető szerveiben végbement a régi erők bizonyos átcsoportosítása.”⁵⁷

Az 1952. augusztus 14-ét követő letartóztatást követően Lukát több ízben magyar Securitate-tisztek (Butyka Ferenc⁵⁸ és Mezei György⁵⁹) vallatták, több alkalommal magyarul zajlott a kihallgatási eljárás.⁶⁰ A kihallgatások egészen 1954 őszéig tartottak, amikor zárt tárgyaláson a legfelsőbb bíróság halálra ítélte, ám Luka több ízbeni pártvezetőséghez küldött kérelmét figyelembe vették, és ítéletét így életfogytiglani kényszermunkára módosították.⁶¹ Ezt követően sorsa börtönbüntetés lett. Először Râmnicu Sărat-i börtönbe szállították, majd a Bukarest melletti Văcărești-re, majd ismét Râmnicu Săratra került, hogy 1963-ban végül a halál a nagyenyedi börtönben érje utol. Luka László így nem érthette meg az egy évvel későbbi, 1964-es általános amnesztiarendelelet követő kiszabadulási hullámot, amikor a politikai foglyok nagy része kiszabadult a romániai börtönökből.

■ JEGYZETEK

1. A párt többször változtatott nevet, így a két világháború közötti időszakban Kommunisták Romániai Pártjának nevezték, az 1945. októberi párkonferenciát követően Román Kommunista Párt lett. 1948-tól a Romániai Szociáldemokrata Párt balszárnyával való egyesülést követően Román Munkáspártnak hívták, majd 1965-től, Nicolae Ceaușescu hatalomra jutását követően ismét Román Kommunista lett az elnevezése.
2. Arhiva Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității (ACNSAS), Fond Penal 000148, dosar 11, 10.
3. Luka vér szerinti apja korán meghalt, anyja ismét férjhez ment egy falusi középbirtokoshoz.
4. A köré szótt legendárium szerint az arcán levő sebhely úgy keletkezett, hogy az éhező Luka bemászott a disznóólba, hogy a disznók ételéből egyen, és ott egy disznó megharapta.
5. ACNSAS, Fond Penal 000148, dosar 11, 10.
6. Előtte Prágában, az ottani Jozef laktanyába került, hadiipari dolgozó lett. Lásd: Sigmond Elíz: *Szépapáktól unokáig. Mozaikkockák egy erdélyi család történetéhez*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2008. 57.
7. ACNSAS, Fond Penal 000148, dosar 174, 20.
8. Uo.
9. Az 1918-as leszereléshez és a hadsereg ügyéhez lásd: Révész Tamás: *Nem akartak katonát látni? A magyar állam és hadserege, 1918–1919*. MTA BTK Történettudományi Intézet, Bp., 2019.
10. ACNSAS, Fond Penal 000148, dosar 174, 24.
11. Erről lásd: Jordáky Lajos: *Az 1920-as általános sztrájk Kolozsváron*. In: Uő: *Szocializmus és történettudomány*. Politikai Könyvkiadó, Buk., 1974. 186–188.
12. ACNSAS, Fond Penal 000148, dosar 174, 24.

13. 1924-ben az ún. Márzescu-féle törvény [Lege nr. 21 din 6 februarie 1924 pentru persoanele juridice (Asociații și Fundații)], online elérés: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/8>] a besszarábiai Tatarbunar településen kirobbant fegyveres felkelésre való hivatkozással szigorította az államrend stabilitására vonatkozó előírásait, több szervezetet betiltott.
14. 1928-as Siguranța-összefoglaló Luka László ügyéről. In: ACNSAS, Fond Penal 000148, dosar 11, 60–63.
15. Vladimír Tismăneanu: *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*. Humanitas, Buc., 2014. 105–105.
16. Jellemző, hogy a húszas évek fordulóján az a visszás helyzet állt fent, hogy az országban működött egy titkárság, míg a Politbüro és a Központi Bizottság általában külföldön (Bécsben vagy Berlinben) működött.
17. Luka beszédét idézi: Gheorghe Onișoru: *Pecetea lui Stalin. Cazul Vasile Luca*. Editura Cetatea de scaun, Târgoviște, 2014. 25–26.
18. 1929 augusztusában a Zsil-völgyi bányászok az embertelen állapotok és az alacsony fizetés miatt sztrájkba léptek, amelyet végül a csendőrség erőszakosan tört le. Lásd: *Huszonkét halottja és szánál több sebesülte van a sortűznek és Elrendelték az ostromállapotot Lupényban*. Ellenzék 1928. augusztus 8. 1–3.
19. Az Egységes Szakszervezetek a kommunisták által létrehozott kommunista dominanciájú szakszervezeti szövetséget jelentette, amely a szociáldemokrata irányultságú, ún. „amszterdami konföderáció” ellen jött létre.
20. Stelian I. rendőrnagy 1933. augusztus 27-i jelentése. ACNSAS, Fond Penal 000148, dosar 11, 113–115.
21. Névváltoztatása állítólag ehhez a momentumhoz kötődik. Az addig Luca Lászlóként ismert kommunista Vasile Luca lett, később ő maga is ezt a névfórmát használta.
22. Románia területi veszteségeiről lásd: L. Balogh Béni: *A magyar-román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2001.
23. Ana Pauker életéhez lásd: Levy Robert: *Gloria și decăderea Anei Pauker*. Polirom, Iași, 2016.
24. Második felesége a Komintern apparátusában dolgozott, egészségügyi tisztviselőként a köztársaságiak oldalán harcoló Nemzetközi Brigádokban részt vett a spanyol polgárháborúban is.
25. A kommunista pártok szervezőelvét – demokratikus centralizmus – tekintve a frakciók léte a legfontosabb bűnnek számított. Kijelenthető ugyanakkor, hogy a frakciók léte általában az éppen aktuális pártvezető paranoiája következtében megkonstruált virtuális csoport volt. Így Luka és Pauker sem alkottak külön frakciót, csupán Gheorghe Gheorghiu-Dej látta az ő tevékenységüket annak.
26. *Conferința Partidului nostru – un pas înainte pe calea luptei*. Scânteia 1945. október 24. 1.
27. Luka lett az 1946-os parlamenti választásra összeállt Nemzeti Demokrata Front (ismertebb nevén Országos Demokrata Arcvonal) főtitkára, az ő vezetésével zajlottak az egyeztetések a Román Kommunista Párt, Romániai Szociáldemokrata Párt, az Ekésfront és több kisebb társ szervezet között.
28. Várdy Péter: *Hosszú út tőlem hozzám. Beszélgetések Tóth Imrével*. Pont, Bp., 2014. 135–136.
29. A MADOSZ történetéhez lásd: Főcze János: *A MADOSZ. Baloldali magyar történet a Román Királyságban (1934–1944)*. Kriterion Könyvkiadó, Kvár, 2020. Az MNSZ történetéhez lásd: Nagy Mihály Zoltán – Olti Ágoston (szerk.): *Érdekvépviselet vagy pártpolitika? Iratok a Magyar Népi Szövetség történetéhez 1944–1953*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2009.
30. *Să smulgem din rădăcina șovinismul!* Scânteia 1944. november 1., 1.
31. Ehhez lásd: Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor (szerk.): *Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két bevonulás között (1944. Szeptember– 1945. március)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2003.
32. A román közigazgatás kiutasításához ürügyként felhasználták az ún. Maniu Gárdák által elkövetett pogromokat, magyarelleses gyilkosságokat.
33. *Programul de guvernare al Frontului Național Democrat*. Scânteia 1945. január 29. 1.
34. *Mit mondott Groza Péter, Luka László, Kurkó Gyárfás a Romániai Magyar Népi Szövetség első kongresszusán?* Kiadja a Központi Intéző Bizottság, Kvár, 1945. 19. Ugyanennek a kérdésnek egy másik tárgyalása, az RKP egyik kolozsvári tömegeseménnyről. A sajtótudósító szerint többórás, hatalmas beszédet mondott több témáról is: pártpolitika, reakció elleni harc. „Nem szabad engedni, hogy zászló és más formáság-kérdésekkel terejék el, akár a magyar, akár a román tömegek figyelmét lényeges kérdésekről” – helyes a szimbolikus politizálás kizárása. Luka elismerte a jogos magyar panaszokat, de hozzátette, hogy román panaszok is vannak és a reakció ellen közösen kell menni. „A jövőben nem szabad eltérni semmiféle provokációt, egyik oldalról sem”, ha panasz van, a helyszínen kell kivizsgálni. Lásd: *A Kommunista Pártja Kolozsvári Tartományának első szabad konferenciája*. Igazság 1945. augusztus 16–22. 1.

35. *Mit mondott Groza...* i. m. 20.
36. Olti Ágoston: *A román kommunisták és Erdély kérdése 1944–1946 között*. Magyar Kisebbség 2008. 1–2. sz. 140–167. Ehhez a kérdéshez az Olti-tanulmány mellett lásd még: Martin Mevius: *A kommunizmus és a nacionalizmus viszonyának újraértékelése*. Regio 2010. 2. sz. 3–31.
37. Olti Ágoston: *A román kommunisták*. i. m. 159.
38. Fülöp Mihály – Vincze Gábor (szerk.): *Vasfüggöny keleten. Iratok a magyar–román kapcsolatokról (1948–1955)*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2007. 17–18.
39. ACNSAS, Fond Penal 000148, dosar 8, 140.
40. *A párizsi határozat után elhárult az utolsó akadály is a román–magyar kibékülés útjából*. Igazság 1946. október 30. 1–2.
41. *A romániai magyarság útja*. Igazság 1947. május 22. 1.
42. Ez tévedés, Petru Groza román származású politikus volt.
43. Fülöp–Vincze: *Vasfüggöny Keleten*. i. m. 19–20.
44. *Megválasztották a Magyar Népi Szövetség új vezetését*. Romániai Magyar Szó 1948. december 13. II. évf. 389 sz. 1.
45. Fülöp–Vincze: *Vasfüggöny Keleten*. i. m. 30.
46. Világosság 1949. február 6. VI. évf. 29. sz. 1.
47. *A Román Munkáspárt Központi Vezetősége Politikai Irodájának határozata a nemzeti kérdésben*. Romániai Magyar Szó 1948. december 15. II. évf. 390 sz. 3–5.
48. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL) MNL OL, M-KS 276-65, 212 ó. e., 4–11. Széll Jenő követ jelentése Rajk László külügyminiszternek az MNSZ utolsó, kolozsvári kongresszusáról.
49. Rákosi Mátyás: *Visszaemlékezések 1940–1956*. II. Napvilág Kiadó, Bp., 1997. 90.
50. Az RMP PB 1948. október 26-i ülésének jegyzőkönyve. In: *Stenogramule sedintelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*. Arhivele Naționale ale României, Buc., 2002, 326.
51. Rákosi Mátyás: *Visszaemlékezések*. i. m. 90.
52. Például Jakab Sándor (Alexandru Iacob) pénzügyminiszter-helyettest, valamint Aurel Vijoli jegybankelnököt, Vasile Modoran szövetkezeti-központ-vezetőt is. De ugyanide csatolták Solymos Iván MNSZ volt parlamenti képviselőt és Dumitru Cernicică mérnököt is.
53. Ana Pauker, Luka László és Teohari Georgescu.
54. MNL OL, Külügyminisztérium, XIX-J-1-j-128 (Románia), 49. tétel, 1125/1952. Változások az RMP felső vezetésében.
55. MNL OL, XIX-J-1-j-128 (Románia), 49. tétel, 1271/1952. A Luca-ügy fejleményei.
56. Ana Pauker, Luka László és Teohari Gerogescu.
57. MNL OL, Magyar Dolgozók Pártja, Rákosi Mátyás titkári iratai, M-KS 276-65, 112 ó. e., 64. Orosz Nándor jelentése Rákosi Mátyásnak.
58. Butyka Ferenc 1920-ban, Kolozsváron született, foglalkozását tekintve lakatos. 1952 őszétől a DGSP (ismertebb nevén: Securitate) Vizsgálati Osztályának vezetője volt.
59. Mezei György 1914-ben Máramaroszigeten született, 1948-tól a nagyváradi állambiztonsági szolgálat vezetője. Később a brassói tartomány állambiztonsági szolgálatának élére került, onnan nyugdíjazták 1958-ban. 1999-ben Nagyváradon halt meg.
60. Gheorghe Onișoru: *Pecetea lui Stalin*. i. m. 171.
61. A párt főtitkára Gheorghe Gheorghiu-Dej Iosif Chișinevski irodájából egy telefonon követte az eljárást és instruálta az ügyészek munkáját.